

történelem

Jakab Attila

Hóhérpallos a nyíregyházi Jósza András Múzeumban

Kiss Lajos, egykori múzeumigazgató, a múzeum történetét bemutató könyvében az 1895-ös évnél említi, hogy Márky Elek „főlevéltárnok úrtól” több megyei relikvia is bekerült a gyűjteménybe. A tételesen átadott tárgyak listáján első helyén a következőket olvashatjuk: „Egy hóhérpallos Krucsay alispán nejét lefejeztette¹ kerék és akasztófa rézberakással.”² Dolgozatom célja az említett pallos részletesebb bemutatása. Mielőtt erre rátérnék, érdemes röviden bemutatni azokat az eseményeket, melyek végkifejletként Krucsay János lefejeztette nejét, Tolvay Borbálát. A perről mindössze három rövid összefoglalás jelent meg,³ noha a peranyag a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárban megtalálható és hozzáférhető. Ennek feldolgozására magam nem vállalkozhattam; ez az érdekes, egyben igen nagy munka majd egy (jog)történészre vár.

A zempléni Krucsay család tagjai közül dolgozatomban kettőt kell megemlítenem. Az egyikük Krucsay Márton, aki többször viselte az alispáni tisztséget Szabolcs megyében,⁴ a másik pedig öccse, János, Borbála férje.

Krucsay János 1677-ben született,⁵ részt vett a Rákóczi szabadságharcban, s fogságba is került. 1730-ban a tiszántúli kerületi tábla első ülnöke. 1741-ben halt meg. A jó családból származó Borbálát 1700-ban vette feleségül. Krucsay feleségét 1711-ben jelentette fel a vármegyei törvényszéknél⁶ házasságtörés miatt.⁷ A beidézett tanúk alátámasztották Krucsay gyanúját, hogy az asszony több férfival összeszűrte a levét.⁸ A tanúvallomások alapján az asszonyt halálra ítélték, de ura megkegyelmezett neki. Ennek azonban feltételei voltak,⁹ melyről a kötelezvényt – reverzálist – 1714-ben hirdették ki Nagykállóban III. Károly jóváhagyásával. Ettől

1. Ez az állítás téves. A lefejezett asszony nem a többször is alispán Krucsay Márton felesége volt, hanem az öccsége, aki viszont sohasem viselte ezt a tisztséget. A megye alispánjaira ld. Reiszig, 1899. 490.

2. Kiss, 1965. 93.

3. Kovács, 1899. 231., Koroknay, Dekameron, 1986. 1–5., Koroknay 1986.

4. Lásd az 1. jegyzetet!

5. Koroknay, 1986.187.

6. A vármegyében élő nemesek ügyei – első fokon – kizárólag a vármegyei sedria alá tartoztak. Meznerics, 1933. 29.

7. Koroknay, Dekameron, 1986. 1., Koroknay, 1986. 187.

8. Koroknay, Dekameron, 1986. 1.,2.

9. Koroknay, Dekameron, 1986. 2., A feltételek egyébként a következők voltak: urához hű marad, nem üldözi az ellene való cselédeit, s – nem mellékesen – hűtlenség megismétlődése esetén az asszony minden vagyona a férjére száll. Uo. Szerepelt még benne egy további kitétel is, nevezetesen, hűtlenség esetén a férj a helyszínen meg is ölheti. Koroknay, 1986. 187.

fogva egészen 1727-ig nem hallunk arról, hogy az ügynek folytatása lett volna. Ekkor Krucsay ismét kéri egy levélben feleségének fővesztését. Az ok a következő: Krucsay feleségével együtt a (nyír)tassi kúriájában tartózkodott. Egyik éjjel felkelvén nem találta feleségét, s persze a keresésére indult. Meg is találta őt „in flagranti” az íródeákja hálósobájában. Az asszony a férje haragja elől a rádi (Zemplén megye) ferences kolostorba menekült, majd engedve férje – hamis – ígéretének, önként Kisvárdára ment. Itt azonban nem a kibékülés, hanem a halál várt rá. Férje beadványában egyenesen azt kérte, „hogya [az asszonyt] hóhér keze fossa meg a becsületes emberek életétől”.¹⁰ 1728 januárjára tűzték ki a tárgyalást, melynek során több tanút beidéztek, akik további terhelő vallomást – más férfakkal való kapcsolatáról – tettek ellene.¹¹

A feleség kegyelmi kérvényt írt, melyben férjét arra kéri, hogy fogadja őt vissza. Krucsay ezt nem tette meg, így a kegyelmi kérvényt elutasították.

Az ítéletet – a pallos általi lefejezést – Debrecen város Pocsajon lakó hóhérja hajtotta végre a kisvárdai vár délnyugati földbástyáján.¹² A hagyomány szerint halála után férje sokáig csókolgatta az asszony levágott fejét, majd nyírtassi kúriájának közelében külön eltemette.¹³ Az eset utóéletéhez tartozik, hogy néhány hónap múlva Krucsay újra nősült, és elvette az akkor 23 éves Pogány Borbálát.¹⁴ Valószínűleg büntudata is közrejátszott abban, hogy a nyírbátori katolikus templomban hamarosan (1729-1732)¹⁵ felállította a Krisztus kinszenvedéseit ábrázoló ún. Krucsay oltárt, mely a mai napig is látható.¹⁶

Mint láttuk, a visszaeső bűnös asszonyra kimondták a halálos ítéletet. A házasságtörést – legalábbis jobbagyok körében – a korábbi évszázadokban is gyakran büntették fejesztéssel,¹⁷ de a XVIII. században már inkább „csak” korbács, pálca, bot járt a hűtlenkedőknek.¹⁸ Nemesek esetében a vétkezőket – a XVIII. század utolsó harmadában – már kizárólag csak börtönbüntetésre ítélték.¹⁹ Annak ellenére, hogy az asszony valóban bűnösnek találtatott, az ítélet – különösen nemesasszonyról lévén szó – már a maga korában is igen súlyosnak számított. Ám az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy – bár ennek a kivégzésnek viszonylag nagy híre volt – a XVIII. század közepén ez még egyáltalán nem volt ritkaságszámba menő megoldás. Az 1740-es években Debrecenben pl. évente mintegy 20 házasságtörés került bíróság elé. Ezek háromnegyedét – a fennmaradt iratok szerint – nők követték el. Ez alatt a 10 év alatt a fent említett vád alapján öt bűnöst fejeztek le, közülük négy nő volt.²⁰ A kivégzés módjával kapcsolatban meg kell jegyeznem, hogy a pallossal lefejezés jellemzően – de nem kizárólagosan – a nemes emberek „privilegiuma” volt, bizonyos értelemben kiváltságos halálmegváltás, hiszen relatíve ez okozta a legkevesebb szenvedést az elítélteknek. Így nem meglepő, hogy Tolvay Borbálát is így végezték ki.²¹

10. Koroknay, Dekameron, 1986. 3.

11. Koroknay, Dekameron, 1986. 4.

12. Ahogy Kovács István fogalmazott: „s annak a pallosnak hideg pengéje, mely most már a megye múzeumának, a régi idők reliquiáinak egyik tárgyát képezi, levágta a patyolat vállak közül, melyel öleléséért, egyik tanú vallomása szerint a vele praktikáló hosszú ideig oly igen kívánczozott vala, a szép, de nagyon bűnös asszony fejét. Kovács, 1899. 231.

13. Egy másik hagyomány szerint a pincéjükben temette el. Szabolcs-Szatmár, 1965. 140.

14. Koroknay, 1986. 187. Erről részletesebben ld. Saáry, 1923. V.

15. Koroknay, 1986. 191.

16. Koroknay, Dekameron, 1986. 5. A témáról adatai miatt érdemes még elolvasni Saáry, 1923. I-VI.

17. Eckhart, 1954. 146–151.

18. Eckhart, 1954. 151., Kállay, 1985., 218–228.

19. Hajdu, 1985. 304.

20. M. Antalóczy, 2001. 201.

21. Magyar jogtörténet, 2001. 268., Pandula, 1987. 74.

Nagyobb bűnök elkövetőit, a hírhedtebb gonosztevőket ugyanis inkább minősített – esetenként kínzással súlyosított – halálbüntetésre (kerékbetörés, karóba húzás, megégetés) ítélték.²² A lefejezések száma a XVIII. század végétől erősen csökken, s egyre ritkábban alkalmazták.²³ Az utolsó ismert kivégzés, amelyet ezzel a módszerrel hajtottak végre 1853-ban történt Újvidéken.²⁴

Az események rövid ismertetése után rátérek dolgozatom tulajdonképpeni tárgyára. A nyíregyházi Jósa András Múzeumban őrzött pallos és a hozzátartozó hüvely a Helytörténeti Gyűjteményben található (leltári szám: Ht. 57.14.7.1–2.).

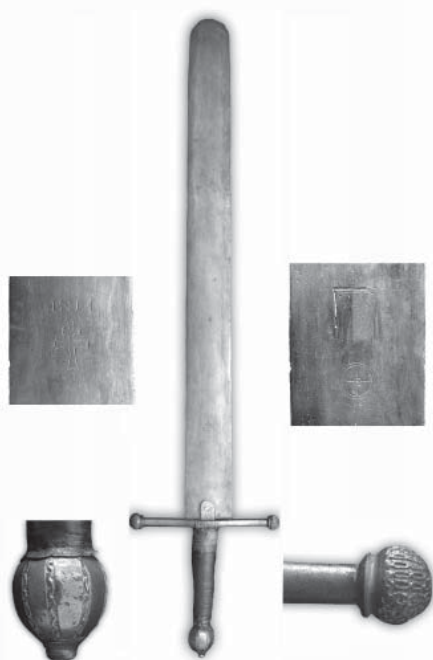
A pallos teljes hossza 106 cm, ebből a penge hossz 83,5 cm. Vércsatornája nincs, viszont a penge két szélén látható nyomok alapján úgy tűnik, hogy damaszkolt. A penge szélessége a keresztvas alatt 7,6 cm, a lekerekített hegyénél 6,5 cm. Vastagsága a keresztvas alatt 0,5 cm, a hegy környékén 0,25 cm; ezen a részen egyébként az egyik oldalon csorba, egy kis rész hiányzik belőle. Pengéje a markolat felé eső felső harmadban mindkét oldalon díszített. Az egyik oldalon egy 2 cm átmérőjű, 4 küllős kerék bekarcolt ábrája, felette pedig egy 2,8x2,7 cm-es rézberakásos (tausirozott) bitófa látható, melynek külső vonalából helyenként már kipergett a réz. A penge másik oldalán – azonos magasságban – egy 3x2 cm-es kettős kereszt figyelhető meg, felette INRI felirattal. Az ábra talpa mindkét oldalon a markolat felé néz. A penge tövét mindkét oldalon egy-egy 3x2 cm-es kis vaslappal erősítették meg, melyeket egy szegecs köt össze. Célja nyilvánvalóan a penge megerősítése, stabilizálása volt. Erre utal, hogy a penge középvonalában lévő lapokat a keresztvas alatt bevezették a markolatba. A keresztvas teljes hossza 24,3 cm, szélessége 1,3 cm. Átmetszete lekerekített szélű négyzet. Középső része kissé kidomborodik; két végén egy-egy geometrikus mintával díszített, 2,4x1,8 cm átmérőjű, tömör, lapított gömb ül, melyeket az alsó részükön egy vékony, korong alakú tagolás választ el a keresztvas többi részétől. A keresztvasnak a penge középvonalába eső részén az egyik oldalon 3x2 rövid, függőlegesen beütött dísz látható. A másik oldalán a függőlegesen beütött vonalak között a markolatgombon, valamint a keresztvas gombjain megfigyelhető mintázatok figyelhetőek meg. A markolat hossza – gomb nélkül – 15,5 cm, vége felé enyhén keskenyedő, közel ovális átmetszetű. Alapja fa, melyet sötét színű bőrrel vontak be. Végén egy enyhén tojásdad formára kialakított, 4,5x5 cm átmérőjű gomb ül, mely egy szegeccsel kapcsolódik a markolathoz. Előbbit kilenc függőleges vájat tagolja, melyekben hullámvonalak futnak, így tíz részre tagolva a gombot. A pallos súlya 2,3 kg. (1–2. kép)

A palloshoz tartozó hüvely hosszú, keskeny, ovális átmetszetű, téglalap alakú. Alapja két félből összeállított, belülről kivájt fa, melyet fekete bőrrel vontak be. Hossza 87 cm, szélessége 8 cm, magassága 1,5 cm, az alján a saruveretnél 2,5 cm. A hüvelyt vékony, lemezből készített veretekkel díszítették, melyek kopottak, hiányosak, s megtartásuk is igen gyenge. Az alább leírt díszítések a hüvely külső felületén láthatóak. A hüvely felső részén egy 2,8 cm széles torkolatveret található. A veretet két kiemelkedő borda tagolja, rajta ferdén bekarcolt vonalakkal. Szélét hiányos, fűrészfogminta díszíti. A veret teljes szélességében körbeöleli a hüvelyt, s egy vékony kis lemezdrót köti össze a végeit. Középső részén van egy – a szélein fűrészfogmintával díszített – 7,8 cm széles pántveret. Ennek középső részén egy tizennégy szirmű rozetta, melyből a négy átló irányába tartó bekarcolt vonalkötegek láthatóak. A veret mindkét oldalán, a hüvely keskenyebbik részén egy-egy 0,6 cm

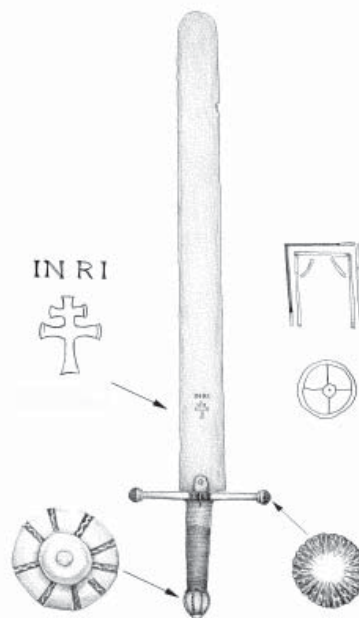
22. Magyar jogtörténet, 2001. 268.

23. Pandula, 1987. 81., Pandula, 2006., 300.

24. Pandula, 1989. 13., Pandula, 2006. 300.

1. kép: A hóhérpallos fényképe

2. A hóhérpallos rajza

átmérőjű kerek lyuk. A hüvely alsó részén a pántverettel megegyező díszítésű, 7 cm széles saruveret található. Ezt azonban nem fűrészfog, hanem bekarcolt vonalak tagolják. A saruveret a hüvely alját is teljesen befedi. A két veretet mindkét oldalon egy-egy keskeny, 25,5 cm hosszú, 0,8 cm széles élveret köti össze, melyeket csak felső részükön díszít bekarcolt vonal. Az egyik eltörött élveretet utólag szegecselték össze. Közvetlenül a saruveret felett egy 7 cm magas, íves, nagyjából H alakú rátét díszíti, melynek középső részéből alul-felül kinyúlik egy-egy kisebb díszítőtag. A rátétek közül az egyiknek a szára törött. A hüvely hátsó része díszítetlen, kivéve a pántveret hátulját, melyen egy vonalkötegből álló bekarcolt geometrikus díszítés látható. (3–4. kép)

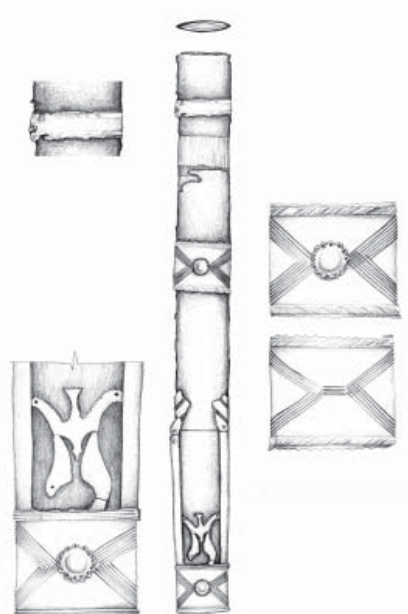
Érdeemes egy pillantást vetnünk a pallosok általános jellemzőire, valamint arra, hogyan illeszkedik bele az itt leírt darab az általános képbe. A tárgytypussal Magyarországon Temesváry Ferenc és Pandula Attila foglalkozott, az alábbiakban az ő munkásságukra támaszkodom.

A hóhérpallosok a nyugati típusú, hosszú egyenes kardból fejlődtek ki. Alakjuk a XV. századra nyerte el jellegzetes formáját. Magyarországon ezt „törvényes pallosnak” (*gladius iustitiae*) nevezték.

Célszerűségi okokból formájuk meglehetősen egységes képet mutat, s hosszú időn keresztül (a XV. századtól a XIX. század elejéig) nem is változott. Éppen ezért az egyes darabok datálása – évszám híján – meglehetősen nehéz. Funkciójukból fakadóan igen nehezek; átlagos súlyuk 1,7–2,3 kg. Jellemző rájuk a hosszú, egyenes, igen széles, sima, kétélű penge. Átlagos hosszuk 105–115 cm, ezen belül a

3. A palloshüvely fényképe

4. A palloshüvely rajza

penge 85–90 cm. A penge vastagsága a hegy tájékán 4–5 mm, a markolatnál 10 mm is lehet. Szélessége 4,5–7 cm, s a hegy felé általában keskenyedik. A pengét mindkét oldalon teljes hosszúságban ki szokták élezni. Találunk rajtuk vércsatornát, s feltűnő a pengék hegyének kialakítása: ívelt vagy négyszögletes, s csak igen ritkán hegyes. A markolat hossza a markolatgombbal együtt 21–22 cm, s többnyire egyszerű, kereszt formájú. Szinte minden pengén található különféle technikákkal készült ábrázolás, így bitófa, kerék, bibliai személyek, jelenetek, feliratok. A pallost fából készült, fekete bőrrel borított hüvelyben tartották, amelyet esetenként fémveretek borítottak.

A pallost a hóhér a bírótól kapta, s leköszönése után magával vihette, otthon tartotta. Egyes helyeken a hóhér csak a kivégzés idejére kapta meg a pallost. Gyakran saját pallosa is volt. Mivel a foglalkozás a családban általában öröklődött, így ugyanez történt a kivégzőeszközzel is. A még nem használt pallos neve szűzpallos volt. Általános szokás volt, hogy csak 99 alkalommal lehetett használni, s csak hosszú idő múlva lehetett újra elővenni, máshol pedig el kellett rejteni, ásni.²⁵

A Jósa András Múzeumban őrzött pallos formája, kialakítása megfelel a fent leírtaknak, de méreteit tekintve a kisebbek közé tartozik. Figyelemreméltó ugyanakkor, hogy súlya alapján a nehezebb példányok közé sorolható. A pengéjén lévő motívumok gyakori ábrázolások a hóhérpallosokon. A bitó, a kerék (ld. kerékbe-törés) a büntetőbíráskodás jelképei, s egyben a hóhér munkaeszközei.²⁶ Ezek az eszközök már igen korán feltűnnek az oklevelekben, s szorosan kapcsolódnak a

25. Pandula, 1987. 74–80., Pandula, 2006. 293–299., Temesváry, 1970. 43.

26. Pandula, 1987. 77., Pandula, 2006., 296.

szabadispánsághoz, későbbi nevén pallosjoghoz (ius gladii).²⁷ Ez egyes földesurak, városok, valamint a megyék halálos ítélet végrehajtására jogosító privilégiuma, mely szorosan kapcsolódik egyébként az úriszék intézményéhez. Ennek legkorábbi példái I. (Károly) idejéből származnak, s nagyobb számban I. (Nagy) Lajos idején mutatható ki.²⁸ A pallosjoggal bíróknak engedélyezték, hogy kiváltságukat a birtokaikon jelezzék. Ezért olvashatjuk egy 1348-ban, I. Lajos által Hédervári Miklósnak és rokonainak bíraskodási jogot adományozó oklevélben a következőket: „...fent mondott vármegyében levő területükön és ugyanama birtokaik határain belül akasztófát vagy bitót, vagy bármi más fajtájú kínzóeszközt állítsanak...”.²⁹ Egy I. Alberttől 1439-ből származó oklevélben, melyben pallosjogot adományoz az Arad és Zaránd megyei nemeseknek a következők szerepelnek: „...Arad és Zaránd vármegyében fekvő birtokaikon akasztófákat, kerekeket, pallosokat és más kínzóeszközöket tegyenek ki, [és a gonosztevőket] kötéllel felkössék, kerékbe törjék és más alkalmas büntetéssel sújtsák és elpusztítsák...”.³⁰

Ezek a jelképek tehát a kor embere számára egyértelműek, tisztában voltak a jelentésükkel. A bibliai jelenetek közül igen gyakran ábrázolták Krisztus megfeszítését, amely a bűnök megbocsátásának a szimbóluma. Ez nyilván nemcsak az elítéltre, hanem magára a hóhéra is vonatkozott, hiszen ő ugyan csak a munkáját végezte, ám lényegében mégis embereket ölt, még ha felsőbb utasításra is. Pallosunkon ugyan nem szerepel Krisztus a kereszten, az INRI felirat azonban világosan erre utal. Különösebb a kettős kereszt ábrázolása; ennek nem tudom magyarázatát adni.

Ami az általam bemutatott tárgy korát illeti, korábban már utaltam rá, hogy a pallos kialakult formája hosszú időn keresztül változatlan, így egyéb adatok híján a készítés idejét nehéz meghatározni. A bemutatott darabon nem található sem évszám, sem név, ami megnehezíti keltezését. Amennyiben tényleg ezzel fejezték le Krucsay feleségét, akkor a XVIII. század elején már használatban volt. Ennél pontosabb meghatározást további adatok – és egy összehasonlító katalógus – hiányában nem mondhatok.

Végezetül néhány szót a hagyományról! Mint láttuk, általános vélekedés, hogy ezzel a „fegyverrel” végezték ki Tolvay Borbálát. Ugyanakkor azt is tudjuk, hogy a nőt a Pocsajon lakó debreceni hóhér fejezte le.³¹ A kérdés csak az, hogy ebben az esetben a kivégzés eszköze a hóhér saját pallosa volt-e vagy a vármegyétől kapott.³² További kérdés, hogy hol őrizték a vármegyei pallost, azaz mondhatjuk-e, hogy ez a vármegyei hóhérpallos, esetleg Kisvárdának volt egy külön hóhérpallosa. A források alapján az biztosnak tűnik, hogy Kisvárdán határában korábban is történtek kivégzések. Erre utal a határában 1696-ban felbukkanó Akasztó-hegy név.³³ Ez talán

27. KMTL, 1994. 613.

28. KMTL, 1994. 613.

29. Szemelvénygyűjtemény, 2001. 181.

30. Szemelvénygyűjtemény, 2001. 181.

31. Ennek oka talán a periratok feldolgozása során kiderül. Azt tudjuk ugyanis, hogy minden megyének volt hóhéra, amelyik általában közös volt a megyebeli törvényhatósági városok hóhéraival. Meznerics, 1933.

47. A debreceni hóhért ekkoriban József (mesternek) hívták, s egészen 1739-ig dolgozott Debrecenben. A kivégzéseket a város által biztosított pallossal hajtotta végre. (A pocsaji „szolgálati lakás” a debreceni iratokból egyébként csak 1770-től adatolható, ám ha a publikálásra kerülő periratban valóban ezt a helyet írják lakhelyének, akkor ennek a korábbi meglétében nem lehet okunk kételkedni.) Az itt leírt adatokat M. Antalóczy Ildikó 2009 áprilisában írt levele alapján közlöm, akinek ezúton is szeretném megköszönni a dolgozat elkészítéséhez nyújtott segítségét.

32. Ebben az esetben ugyanis nem gondolhatunk arra, hogy a kisvárdai vár földesúrainak tulajdonában lévő pallosról van szó, hiszen egrészt ez a per a vármegye előtt folyt le, és ott hoztak ítéletet, másrészt a vár inventáriumában semmi nyoma hóhérpallosnak. Simon, 2008.

33. Virágh, 1981. 90.

annak az Akasztófalapos nevű hely közelében lehetett, amely a település délkeleti oldalán, a régi református temetőnél terült el.³⁴ Ez azt jelenti, hogy a településnek és/vagy az ott birtokos földesuraknak pallosjoga volt.

A fenti kérdésekre csak a periratok és a további oklevelek közzététele adhatja meg a választ. Addig azonban óvatosan csak annyit nyilatkozhatunk, hogy elképzelhető, hogy ezzel a (kiszvárdai?) pallossal fejezték le egykor a szerencsétlen sorsú bűnbánó asszonyt, Krucsay János feleségét, Tolvay Borbálát.³⁵

Bibliográfia

- Eckhart, 1954.: A földesúri büntető bíraskodás a XVI–XVII. században. Akadémiai kiadó. Budapest, 1954.
- Hajdu, 1985.: Hajdu Lajos: Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában. Magvető Könyvkiadó. Budapest, 1985.
- Kiss, 1965.: Kiss Lajos: A Szabolcs vármegyei Múzeum története I. Múzeumtörténeti sorozat 2. 1965.
- Kállay, 1985.: Kállay István. Úriszéki bíraskodás a XVIII–XIX. században. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1985.
- Kiss, 1961.: Kiss Lajos: Régi Rétköz. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1961.
- KMTL, 1994.: Korai magyar történeti lexikon. (9–14. század) Szabadispánság címszó. Engel Pál által írt szócikk. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1994.
- Koroknay, 1986.: Koroknay Gyula: Amiről a Krucsay oltár nem beszél. Műemlékvédelem XXX. évfolyam, 1986. 3. szám. 187–191.
- Koroknay, Dekameron, 1986. 1–5: Koroknay Gyula: Szabolcsi Dekameron. Krucsay Jánosné élete és halála. *Kelet Magyarország*: 1.: XLIII. évfolyam (1986) 29. szám, 4., 2.: XLIII. évfolyam (1986) 30. szám, 4., 3.: XLIII. évfolyam (1986) 31. szám, 4., 4.: XLIII. évfolyam (1986) 32. szám, 4., 5.: XLIII. évfolyam (1986) 33. szám, 5.
- Kovács, 1899.: Kovács István: A törvénykezés Szabolcs vármegyében. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Szabolcs vármegye. Budapest, 1899. 224–236.
- Magyar jogtörténet, 2001.: Mezey Barna (szerk.): Magyar jogtörténet. Osiris kiadó. Budapest, 2001.
- M. Antalóczy, 2001.: Bűnözés és büntetés Debrecenben a XVIII. század közepén. Csokonai História Könyvek. Csokonai Kiadó. Debrecen, 2001.
- Meznerics, 1933.: Meznerics Iván: A megyei büntető igazságszolgáltatás a 16–19. században. Értekezések Eckhart Ferenc jogtörténeti szemináriumából 1. szám. Budapest, 1933.
- Pandula, 1987.: Pandula Attila: A hóhérpallos. Jogtörténeti Szemle 1987/2. 74–84.
- Pandula, 1987.: Pandula Attila: Kivégzés, tortúra és megszegyenyítés a régi Magyarországon. Kiállítási katalógus. Dobó István Vármúzeum. Eger, 1989.
- Pandula, 2006.: Pandula Attila: Adatok a hóhérpallos történetéhez Magyarországon. In: Mezey Barna (szerk.): Jogi kultúrák, processzusok, rituálék és szimbólumok. Gondolat Kiadó. Budapest, 2006. 293–302.
- Reiszig 1899.: dr. ifj. Reiszig Ede: Szabolcs vármegye története. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Szabolcs vármegye. Budapest, 1899. 398–491.
- Saáry, 1923. I–V.: Saáry Sándor: A kiszvárdai fehér asszony. I.: *Nyírvidék* XLIV. évfolyam 1923 július 13. 4., II.: *Nyírvidék* XLIV. évfolyam 1923 július 14. 3., III.: *Nyírvidék* XLIV. évfolyam 1923 július 15. 3–4., IV.: *Nyírvidék* XLIV. évfolyam 1923 július 17. 4., V.: *Nyírvidék* XLIV. évfolyam 1923 július 18. 2–3., VI.: *Nyírvidék* XLIV. évfolyam 1923 július 19. 3.
- Simon, 2008.: Simon Zoltán: A kiszvárdai vár inventáriuma. Adalékok a kiszvárdai vár történetéhez és helyrajzához. A forrásokat összegyűjtötte, bevezetővel és jegyzetekkel ellátta Simon Zoltán. Rétközi Múzeum Füzetei 10. Kiszvárd, 2008.
- Szabolcs-Szatmár, 1965.: Balog István (szerk.): Szabolcs-Szatmár megyei útikönyv. Nyíregyháza, 1965.
- Szemelvénygyűjtemény, 2001.: Mezey Barna (szerk.): A magyar jogtörténet forrásai. Szemelvénygyűjtemény. Osiris Kiadó. Budapest, 2001. (Az okleveleket Béli Gábor fordította.)
- Temesváry, 1970.: Temesváry Ferenc: Büntetőeszközök a régi Magyarországon. A Jánosházai Múzeum kiadványai 1. Savaria Múzeum. Szombathely, 1970.
- Virágh, 1981.: Virágh Ferenc: Adatok Kiszvárd történetéhez. A kötet anyagát válogatta és sajtó alá rendezte: Ács Zoltán. Jósa András Múzeum kiadványai 20. Nyíregyháza, 1981.

34. Kiss, 1961. 205.

35. A fényképeket L. Nagy Márta, a rajzokat Svéda Csaba, a táblákat Fülöpné Juhász Barbara készítette. Segítségüket ezúton is köszönöm!